

Верховний
Суд

Особливості застосування процесуальних норм в адміністративному судочинстві в умовах воєнного стану

Андрій ЖУК
суддя Верховного Суду,
доктор філософії у галузі права

- зупинення провадження у справі у зв'язку із перебуванням сторони в складі Збройних Сил України (п. 5 ч. 1 ст. 236 КАС України);
- належне повідомлення сторін про розгляд справи, вручення судового рішення;
- дотримання строків звернення до суду, строків на апеляційне/касаційне оскарження;

п. 5 ч. 1 ст. 236 КАС України

Суд зупиняє провадження у справі в разі перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції, - до припинення перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції

Постанова КАС ВС у справі №380/7845/21 від 27.02.2023

55. Наведене правове регулювання дозволяє дійти висновку, що норма пункту 5 частини першої статті 236 КАС України може бути застосована судами при вирішенні питання про зупинення провадження у справі лише у разі перебування **фізичної особи**, яка є стороною чи третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, **у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань**, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції, до припинення перебування такої фізичної особи у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції.

56. При цьому **на органи військового управління, з`єднання, військові частини, вищі військові навчальні заклади, військові навчальні підрозділи** закладів вищої освіти, установи та організації, які входять до організаційної структури Збройних Сил України, норма пункту 5 частини першої статті 236 КАС України **не поширюється**.

Повідомлення учасників справи через альтернативні джерела зв'язку

Справа №560/5541/20

Ключовим правовим питанням у справі є застосування ст. 251 КАС України стосовно дотримання судом порядку вручення судових рішень та правові наслідки їх надсилання у спосіб, що не передбачений законодавством.

Узагальнено, правовий висновок зводиться до того, що належним способом вручення судового рішення може вважатися лише його надсилання рекомендованим листом (не телефоном, не електронною поштою поза «Електронним кабінетом» Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі - ЄСІТС), не службами для обміну миттєвими повідомленнями (месенджерами)).

Ухвала про передачу справи на ВП ВС від 17.11.2022

Відтак є практична потреба у розв`язані цієї проблеми шляхом розширеного тлумачення статті 251 КАС України з урахуванням реальної ситуації, в якій опинилися суди через неналежне фінансування.

- (а) щодо незадовільного забезпечення судів
- (б) щодо наслідків незадовільного забезпечення судів
- (в) щодо способів забезпечення права знати про суд та презумпцію обізнаності
- (г) щодо забезпечення мети правосуддя

Ухвала про передачу справи на ВП ВС від 17.11.2022

36. Неналежне, вкрай обмежене фінансування діяльності судів безпосередньо впливає на організацію їх роботи і здатність виконувати процесуальні норми, що потребують відповідного матеріального забезпечення: електроенергії, інтернету, паперу, конвертів, марок, поштових витрат. Без такого забезпечення виконати деякі вимоги процесуальних кодексів суди просто не можуть.

38. Однак правильне загалом твердження про те, що суди повинні неухильно дотримуватися норм процесуального права, з урахування відсутності фінансування не відповідає на ключове питання - як. Як має діяти суддя, який протягом тривалого часу об'єктивно через незалежні від нього обставини позбавлений можливості виконати вимоги процесуального закону через відсутність фінансування, зокрема, як направити стороні копію ухвали рекомендованим листом з повідомлення про вручення, як це передбачено у статті 251 КАС України.

Ухвала про передачу справи на ВП ВС від 17.11.2022

- (1) Направити, коли з`явиться фінансування.
- (2) направити за кошти сторін
- (3) направити за власні кошти судді
- (4) використовувати інші способи комунікації, не передбачені статтею 251 КАС України

Кожен із запропонованих варіантів у тій чи іншій мірі не відповідає закону, а законний варіант є неможливим. Отож, судам, для того щоб здійснювати правосуддя, доводиться обирати такий спосіб дій, який призводить до найменших негативних наслідків.

Презумпція обізнаності

41. Застосовуючи процесуальний закон і формуючи відповідну практику, видається важливим враховувати реальні обставини, в яких працюють суди, і тлумачити його у світлі забезпечення гарантій на доступ до суду та його безперервної роботи. Лише такий підхід забезпечить практичну відповідь на реальні проблеми та виклики сучасності.

45. Вважаємо, що ключовим для оцінки правомірності цих дій суду має бути не спосіб їх вчинення (надсилання чи не надсилання рекомендованого листа), а їх здатність забезпечити досягнення мети - інформування особи про судові рішення. Якщо особа знає або не може не знати про судові рішення, саме лише ненадсилання їй тексту рішення рекомендованим листом є формальним порушенням і не повинно мати правового значення, адже правову мету досягнуто.

Презумпція обізнаності

46. За формального підходу, ненадсилання особі судового рішення рекомендованим листом, як це передбачено статтею 251 КАС України, свідчить про те, що його не вручено. Однак на практиці навіть дотримання такого порядку не гарантує, що особа знає про судове рішення. Навіть якщо хтось розписався про отримання листа, то невідомо чи це був особисто учасник справи, чи відкрито листа, чи прочитано судове рішення. Закон лише виходить з презумпції, що учасник справи повинен дізнатися, не може не знати про текст судового рішення, надісланий йому поштою рекомендованим листом. Тобто діє презумпція обізнаності.

47. Цю ж презумпцію обізнаності слід застосовувати і до випадків інформування учасника справи про судове рішення альтернативними способами повідомлення. Тим більше, така презумпція вже застосовується під час вручення повісток.

Ухвала ВП ВС від 07.12.2022

13. Велика Палата звертає увагу, що в межах фактичних передумов розгляду касаційної скарги в цій справі касаційний суд може сам визначити, чи обраний апеляційним судом спосіб повідомлення касатора про рух справи справді порушив чи обмежив його право на апеляційний перегляд. Зокрема, може відповісти і вирішити, чи за умови, коли апелянт беззаперечно (достеменно) знав про ухвалу суду про залишення апеляційної скарги без руху, про її зміст та обов'язок прореагувати на вимоги суду і відтак міг виконати ці вимоги, але свідомо цього не робив, оскільки очікував на формальне отримання копії ухвали поштою рекомендованим листом, зазнав обмеження на доступ до апеляційного перегляду справи тільки тому, що отримав судове повідомлення про рух справи, яке було надіслане з використанням альтернативних засобів комунікації.

Постанова КАС ВС від 01.02.2023

На час прийняття оскаржуваної ухвали суд апеляційної інстанції достовірно не пересвідчився в отриманні ухвали про залишення апеляційної скарги без руху скаржником.

Застосування наслідків, встановлених положеннями пункту 1 частини 4 статті 169 КАС України, можливе лише за умов беззаперечного встановлення та з'ясування судом дня вручення ухвали про залишення апеляційної скарги без руху, яке є визначальним для обчислення строку встановленого судом для усунення відповідних недоліків.

У зв'язку з викладеним, колегія суддів вважає, що ухвала апеляційного суду про повернення апеляційної скарги підлягає скасуванню, оскільки судом апеляційної інстанції порушено порядок направлення копії судового рішення у справі та відповідно передчасно застосовано наслідки, визначені частиною 2 статті 298 КАС України щодо повернення апеляційної скарги у зв'язку з невиконанням вимог ухвали про залишення апеляційної скарги без руху у встановлений судом строк.

Окрема думка

38. З огляду на це, тлумачення і застосування усіх процесуальних правових норм повинно відбуватися у спосіб, що забезпечує можливість досягнення мети судів. Нема користі від формального дотримання правових норм, якщо це перешкоджає меті правосуддя.

39. В умовах, коли законодавча та виконавча гілки влади не можуть вирішити проблем, з якими стикнулася судова влада, саме судова влада повинна знайти вихід із ситуації, запровадивши таке застосування правових норм, яке забезпечує роботу суду і здійснення безперервного правосуддя відповідно до Конституції України.

Окрема думка

41. Зі змісту ухвали Сьомого апеляційного адміністративного суду від 15.07.2021 вбачається, що копія ухвали суду про залишення апеляційної скарги без руху направлялася на номер телефону НОМЕР_1 через застосунок «Viber». Також телефонограмою від 25.06.2021 позивача повідомлено про наявність ухвали про залишення апеляційної скарги без руху від 20.05.2021.

42. Повертаючи апеляційну скаргу заявникові у зв'язку із невиконанням вимог ухвали суду про залишення апеляційної скарги без руху, суд апеляційної інстанції мотивував її тим, що здійснив усе можливе для належного повідомлення апелянта щодо його скарги, проте станом на 25.07.2021 вимоги ухвали Сьомого апеляційного адміністративного суду про залишення апеляційної скарги без руху апелянтом не виконані.

Окрема думка

46. Зазначені обставини, на мою думку, свідчать про те, що позивач ОСОБА_1 не міг не знати про ухвалу суду. Твердження про те, що ухвалу йому не було вручено і він не міг знати про її існування, нічим не доведене і не спростовує презумпції обізнаності. До того ж позивач мав доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень, з якого згодом й дізнався до ухвалу суду про повернення апеляційної скарги. У такий самий спосіб він міг дізнатися і про ухвалу про залишення апеляційної скарги без руху.

47. Зважаючи на це, саме лише недотримання судом вимог частини 5 статті 251 КАС України (в частині надсилання судового рішення рекомендованим листом з повідомленням про вручення) є формальним порушенням, яке не може бути підставою для скасування ухвали суду.

48. Обґрунтування «презумпції обізнаності», наведене в ухвалі від 17.11.2022, було сприйнято Касаційним цивільним судом у складі Верховного Суду і застосовано у постановках від 20.11.2022 № 759/14068/19 та від 20.01.2023 у справі № 465/6147/18. Не було перешкод для застосування "презумпції обізнаності" і у справі, що розглядається, де її було обґрунтовано вперше.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!